

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД»
МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ**

Кафедра правознавства

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: **«ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС»**

за темою: **«Інститут банкрутства»**

Студента (ки): Верпета К.С.
курсу: 4
групи: ІН16-12-22-Б1П(4.63)
Спеціальність: 081 Право
Керівник: доцент, к.і.н. Демешко Ю.О.

Оцінка: _____
Національна шкала _____
Кількість балів: _____ ECTS _____

Члени комісії	_____	_____
	(підпис)	(прізвище та ініціали)
	_____	_____
	(підпис)	(прізвище та ініціали)
	_____	_____
	(підпис)	(прізвище та ініціали)

м. Кропивницький 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНСТИТУТУ БАНКРУТСТВА В УКРАЇНІ.....	5
1.1. Поняття, сутність та правова природа неспроможності й банкрутства як правових категорій.....	5
1.2. Історія розвитку та сучасний стан законодавства, що регулює процедури банкрутства.....	6
РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО.....	9
2.1. Юрисдикція та особливості відкриття провадження у господарському суді.....	9
2.2. Правовий статус учасників справи про банкрутство та роль арбітражного керуючого.....	10
РОЗДІЛ 3. СУДОВІ ПРОЦЕДУРИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО БОРЖНИКА.....	12
3.1. Санація боржника до відкриття провадження та в ході судового розгляду як засіб відновлення платоспроможності.....	12
3.2. Ліквідаційна процедура: порядок здійснення та наслідки визнання боржника банкрутом.....	13
РОЗДІЛ 4. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ НЕСПРОМОЖНОСТІ.....	15
4.1. Аналіз судової практики розгляду справ про банкрутство в Україні..	15
4.2. Світовий досвід реформування інституту банкрутства: уроки для України.....	17
ВИСНОВКИ.....	20
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	23

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах динамічної трансформації економічної системи України та інтеграції вітчизняного ринку в глобальний економічний простір, питання ефективного регулювання неспроможності суб'єктів господарювання набуває стратегічного значення. Інститут банкрутства виступає складним багатогранним механізмом, який, з одного боку, забезпечує очищення ринку від нежиттєздатних підприємств, а з іншого — пропонує легальні інструменти для відновлення платоспроможності боржників та захисту інтересів кредиторів. Сучасний етап розвитку цього інституту в межах господарського процесу характеризується суттєвим оновленням нормативної бази, зокрема введенням у дію Кодексу України з процедур банкрутства, що кардинально змінило підходи до судового розгляду відповідних справ.

Потреба у дослідженні цієї теми зумовлена необхідністю пошуку балансу між фіскальними інтересами держави, правами інвесторів та соціальними гарантіями для працівників підприємств-боржників. Вивчення процесуальних особливостей банкрутства дозволяє глибше зрозуміти механізми судового контролю за стадіями санації та ліквідації, що є критично важливим для стабільності національної економіки в періоди кризових явищ.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі провадження справ про банкрутство суб'єктів господарювання в межах господарського судочинства.

Предметом дослідження є сукупність правових норм, теоретичних концепцій та судової практики, що визначають порядок та особливості застосування процедур банкрутства в Україні.

Метою роботи є комплексний аналіз правової природи інституту банкрутства, вивчення специфіки процесуальних стадій у господарському суді та

розробка рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства в контексті підвищення ефективності відновлення платоспроможності боржника.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- розкрити сутність понять «неспроможність» та «банкрутство»;
- дослідити еволюцію законодавства про банкрутство;
- охарактеризувати правовий статус основних учасників провадження;
- проаналізувати стадії судового розгляду справ про банкрутство;
- вивчити особливості реалізації процедур санації та ліквідації.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх безпосереднього використання у фаховій діяльності суб'єктів господарського процесу. Дослідження орієнтоване на розв'язання реальних юридичних колізій, що виникають під час застосування Кодексу України з процедур банкрутства.

Висновки роботи можуть слугувати методичним матеріалом для підвищення кваліфікації правників, які спеціалізуються на супроводі процедур неспроможності, а також для вдосконалення внутрішніх регламентів банківських установ щодо роботи з проблемними активами.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНСТИТУТУ БАНКРУТСТВА В УКРАЇНІ

1.1. Поняття, сутність та правова природа неспроможності й банкрутства як правових категорій

У сучасній юридичній науці та практиці господарського судочинства категорії «неспроможність» та «банкрутство» є фундаментальними, проте нерідко вони ототожнюються, що потребує чіткого теоретичного розмежування. Розуміння їхньої природи дозволяє не лише правильно кваліфікувати стан суб'єкта господарювання, а й обрати відповідну процесуальну стратегію.

Неспроможність за своєю суттю є економіко-правовим станом боржника, за якого він об'єктивно нездатний задовольнити грошові вимоги кредиторів та виконати зобов'язання щодо сплати обов'язкових платежів (податків, зборів). Правова природа неспроможності полягає в наявності дефіциту ліквідності або від'ємного балансу (коли вартість пасивів перевищує вартість активів) [1, с. 42]. Це «статичний» стан фінансової кризи підприємства, який може бути як тимчасовим, так і незворотним.

Банкрутство ж є суто юридичним фактом, що встановлюється виключно господарським судом. Це визнана судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів інакше, як через застосування ліквідаційної процедури [2, с. 115]. Таким чином, банкрутство — це процесуальний наслідок неспроможності, її офіційне юридичне підтвердження.

Можна виділити такі ключові ознаки цих категорій:

Суб'єктивний склад: боржником може бути лише суб'єкт підприємницької діяльності (юридична особа або ФОП), а з 2019 року в Україні — і фізична особа.

Грошовий характер: неспроможність стосується виключно грошових зобов'язань, а не обов'язків у натурі.

Судовий порядок: трансформація неспроможності у банкрутство відбувається лише в межах спеціального провадження в господарському суді.

Правова природа інституту банкрутства є комплексною. Вона поєднує в собі:

1. Матеріальний аспект: визначає підстави виникнення боргів та критерії оцінки фінансового стану.
2. Процесуальний аспект: регламентує особливий порядок розгляду справи, який відрізняється від класичного позовного провадження своєю багатосуб'єктністю та конкурсною природою (конкурсне право) [4, с. 89].
3. Приватно-публічний характер: інститут захищає як приватні інтереси кредиторів щодо повернення коштів, так і публічний інтерес держави щодо стабільності цивільного обороту та недопущення фінансового хаосу.

Сутність банкрутства також розглядається через призму «соціальної хірургії» — видалення з економічного організму безнадійно нерентабельних елементів, що дає можливість перерозподілити ресурси (майно, кадри) на користь ефективніших власників [3, с. 67].

1.2. Історія розвитку та сучасний стан законодавства, що регулює процедури банкрутства

Еволюція нормативного регулювання відносин неспроможності в Україні відображає складний процес переходу від адміністративно-командної економіки до ринкових відносин. Історичний аналіз дозволяє виділити кілька ключових етапів формування цього інституту. Перший етап розпочався з прийняттям Закону України «Про банкрутство» у 1992 році. Цей документ мав декларативний характер і містив значну кількість прогалин, оскільки на той час вітчизняна правова система ще не мала досвіду реалізації конкурсних процедур у капіталістичному розумінні. Закон був спрямований переважно на ліквідацію

підприємств, практично ігноруючи механізми відновлення платоспроможності [6, с. 54].

Другий етап пов'язаний із радикальним оновленням законодавства у 1999 році, коли було прийнято нову редакцію закону під назвою «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Цей акт став значним кроком уперед, оскільки запровадив інститут арбітражних керуючих та розширив перелік судових процедур, додавши розпорядження майном та санацію. Проте тривалий час закон залишався прокредиторським, а процедури були занадто обтяжливими та тривалими [5, с. 92].

Сучасний стан законодавства визначається докорінною реформою, яка розпочалася з набранням чинності Кодексом України з процедур банкрутства у 2019 році. Цей документ став першим в історії України кодифікованим актом у даній сфері, що об'єднав у собі як матеріальні, так і процесуальні норми. Основною концептуальною відмінністю сучасного етапу є запровадження інституту банкрутства фізичних осіб, що стало революційним кроком для національної правової системи. Раніше право на оголошення себе неспроможним мали виключно суб'єкти підприємництва, що залишало звичайних громадян наодинці з непосильними боргами перед банками [1].

Сьогодні законодавство базується на принципах прозорості та цифровізації. Продаж майна боржників відбувається виключно через електронну систему Prozorro.Продажі, що мінімізує корупційні ризики та забезпечує максимальну ціну реалізації активів. Також суттєво спрощено умови для відкриття провадження у справах про банкрутство: було скасовано мінімальний поріг заборгованості та вимогу щодо обов'язкової наявності виконавчого провадження. Тепер підставою для звернення до суду є сама загроза неплатоспроможності, що дозволяє раніше розпочинати процедури фінансового оздоровлення [7, с. 112].

Окрему увагу в сучасних умовах приділено захисту інтересів учасників провадження в умовах воєнного стану. Законодавство зазнало адаптації, яка

передбачає можливість проведення зборів кредиторів у режимі відеоконференції, спрощення вимог до арбітражних керуючих та встановлення мораторіїв на стягнення боргів із підприємств оборонно-промислового комплексу. Сучасний вектор розвитку спрямований на подальшу гармонізацію з регламентами Європейського Союзу, зокрема в частині транскордонного банкрутства та превентивної реструктуризації боргів ще до моменту входу в судовий процес [5, с. 128].

РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО

2.1. Юрисдикція та особливості відкриття провадження у господарському суді

Питання визначення юрисдикції та регламентації порядку ініціювання справи про банкрутство займає центральне місце в системі господарського судочинства. Відповідно до положень чинного процесуального законодавства, розгляд справ про неспроможність належить до виключної компетенції господарських судів. Предметна юрисдикція у цій категорії справ визначається не лише характером правовідносин, а й правовим статусом боржника. Особливістю є те, що господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, розглядає всі майнові спори, стороною в яких є боржник, що забезпечує концентрацію всіх фінансових вимог в одному судовому процесі для справедливого розподілу активів [9, с. 145].

Територіальна підсудність визначається за місцезнаходженням боржника — юридичної особи або місцем проживання фізичної особи, що зафіксовано в офіційних державних реєстрах. Важливою особливістю є неможливість передачі справи до іншого суду за угодою сторін, оскільки ці норми мають імперативний характер.

Процес відкриття провадження розпочинається з подання заяви до суду. Право на звернення мають як кредитор, так і сам боржник. Сучасне законодавство суттєво спростило цей етап, відмовившись від необхідності доводити безспірність вимог через попередні судові рішення чи виконавчі провадження. Для кредитора ключовою умовою є наявність грошового зобов'язання, яке не було виконане боржником. Водночас боржник зобов'язаний самостійно звернутися до суду у разі загрози своєї неплатоспроможності, коли задоволення вимог одного кредитора унеможливило виконання зобов'язань перед іншими у повному обсязі [1].

Після отримання заяви суддя протягом п'яти днів перевіряє її на відповідність формальним вимогам та за відсутності підстав для повернення призначає підготовче засідання. На цьому етапі господарський суд здійснює перевірку підстав для відкриття провадження, з'ясовує наявність ознак неплатоспроможності та відсутність спору про право, який має вирішуватися у позовному провадженні. Якщо суд встановить, що вимоги кредитора є обґрунтованими, а боржник дійсно неспроможний їх виконати, виноситься ухвала про відкриття провадження у справі про банкрутство [9, с. 78].

З моменту винесення такої ухвали вводиться мораторій на задоволення вимог кредиторів, що зупиняє стягнення коштів та реалізацію майна за межами процедури банкрутства. Також автоматично вводиться процедура розпорядження майном та призначається арбітражний керуючий. Саме з цієї миті боржник переходить у спеціальний правовий режим, де його господарська діяльність обмежується контролем суду та комітету кредиторів, що є необхідним для запобігання виведенню активів та збереження майнової маси [10, с. 201].

2.2. Правовий статус учасників справи про банкрутство та роль арбітражного керуючого

Склад учасників у справі про неспроможність характеризується багатосуб'єктністю та специфічним правовим статусом кожної особи, що обумовлено конкурсною природою процесу. Ключовою фігурою є боржник — суб'єкт, щодо якого відкрито провадження. Його статус характеризується обмеженням правосуб'єктності: він втрачає право самостійно розпоряджатися активами без згоди арбітражного керуючого або суду. Іншою обов'язковою стороною є кредитори — особи, які мають підтверджені вимоги до боржника. Кредитори діють колективно через збори та комітет кредиторів, що дозволяє їм

впливати на вибір подальшої процедури, будь то спроба відновлення бізнесу чи його остаточна ліквідація [11, с. 158].

Окреме місце в системі учасників посідає арбітражний керуючий. Це процесуальна фігура, яка призначається господарським судом для здійснення професійного управління справою. Залежно від стадії процесу він виконує функції розпорядника майна, керуючого санацією або ліквідатора. Його правова природа є дуалістичною: з одного боку, він діє як незалежний професіонал, підзвітний суду, а з іншого — виконує роль органу управління боржника. Арбітражний керуючий зобов'язаний дотримуватися балансу інтересів між боржником, який прагне зберегти майно, та кредиторами, які бажають отримати максимальне відшкодування [13, с. 94].

Роль арбітражного керуючого є визначальною для ефективності всього провадження. Він здійснює інвентаризацію активів, проводить аналіз фінансово-господарського стану боржника на предмет виявлення ознак фіктивного банкрутства або доведення до неспроможності, а також формує реєстр вимог кредиторів. Важливою функцією є також право на оскарження правочинів боржника, вчинених до відкриття справи, якщо вони призвели до виведення майна на користь пов'язаних осіб. За виконання своїх обов'язків він отримує грошову винагороду, а його відповідальність застрахована, що гарантує відшкодування шкоди у разі його помилок [1].

Крім основних сторін, у справі можуть брати участь державні органи, зокрема органи доходів і зборів, органи місцевого самоврядування, а також представники працівників боржника. Останні мають статус учасників з метою захисту прав трудового колективу на отримання заборгованості із заробітної плати, яка має пріоритет при розподілі коштів. Господарський суд виконує роль арбітра та контролюючого органу, який санкціонує ключові рішення арбітражного керуючого та комітету кредиторів, забезпечуючи дотримання законності та процесуальних гарантій для всіх залучених сторін [12, с. 215].

РОЗДІЛ 3. СУДОВІ ПРОЦЕДУРИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО БОРЖНИКА

3.1. Санація боржника до відкриття провадження та в ході судового розгляду як засіб відновлення платоспроможності

Інститут санації в сучасному господарському праві України розглядається як пріоритетний механізм, спрямований на оздоровлення фінансового стану суб'єкта господарювання та запобігання його остаточному зникненню з ринку. Законодавець розрізняє дві основні форми цієї процедури: досудову санацію, що ініціюється до моменту офіційного відкриття справи в суді, та судову санацію, яка вводиться безпосередньо в межах відкритого провадження. Основна мета обох інструментів полягає у вжитті комплексу заходів для повного відновлення платоспроможності боржника та збереження його цілісного майнового комплексу [14, с. 184].

Санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство, також відома як досудова санація, є ефективним засобом добровільного врегулювання заборгованості. Її ключовою особливістю є те, що ініціатива походить від самого боржника, який за погодженням із кредиторами розробляє план оздоровлення. Такий план обов'язково має бути затверджений господарським судом. Перевагою цієї процедури є збереження конфіденційності бізнес-репутації та уникнення багатьох негативних наслідків, притаманних повноцінному судовому процесу. Суд затверджує план досудової санації лише за умови, що він схвалений більшістю кредиторів та передбачає реальні джерела погашення боргів [1].

Санація в ході судового розгляду є наступною стадією після процедури розпорядження майном. Вона запроваджується ухвалою господарського суду за клопотанням зборів кредиторів, якщо існує обґрунтована можливість врятувати підприємство. На цьому етапі управління справами боржника переходить до

керуючого санацією, який зазвичай є арбітражним керуючим. План судової санації може включати радикальні заходи: реструктуризацію активів, продаж частини майна, зміну профілю діяльності, одержання позик або навіть залучення інвестицій через збільшення статутного капіталу [16, с. 142].

Правова природа судової санації передбачає введення спеціальних пільгових умов для боржника. Зокрема, продовжується дія мораторію на задоволення вимог кредиторів, припиняється нарахування штрафів та пені, а також з'являється можливість розстрочення або списання частини боргу за згодою кредиторів. Суд здійснює постійний нагляд за виконанням затвердженого плану. Якщо заходи виявляються результативними, платоспроможність вважається відновленою, і справу закривають. У протилежному випадку суд виносить постанову про визнання боржника банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру [15, с. 96].

3.2. Ліквідаційна процедура: порядок здійснення та наслідки визнання боржника банкрутом

Ліквідаційна процедура є завершальною та найбільш радикальною стадією провадження у справі про банкрутство, яка застосовується господарським судом у разі неможливості відновлення платоспроможності суб'єкта господарювання. Вона розпочинається з моменту винесення судом постанови про визнання боржника банкрутом. Цей акт одночасно припиняє процедуру розпорядження майном або санацію та ініціює процес повного припинення діяльності суб'єкта з метою пропорційного задоволення вимог кредиторів за рахунок продажу його активів [17, с. 210].

Порядок здійснення ліквідації передбачає призначення судом ліквідатора, яким зазвичай стає арбітражний керуючий. Ліквідатор набуває повних повноважень щодо управління та розпорядження майном банкрута, а повноваження керівних органів юридичної особи припиняються. Основними

етапами процедури є проведення повної інвентаризації активів, формування ліквідаційної маси, оцінка майна та його подальша реалізація на аукціонах. Кошти, отримані від продажу, спрямовуються на виплату заборгованості згідно з черговістю, встановленою законодавством: спочатку задовольняються вимоги щодо виплат по заборгованості із заробітної плати та витрат на саме провадження, а потім вимоги інших кредиторів [19, с. 165].

Наслідки визнання боржника банкрутом мають всебічний юридичний характер. Для самої юридичної особи це означає припинення її господарської діяльності, скасування всіх існуючих арештів на майно та заборону накладення нових обмежень поза межами ліквідаційного процесу. Нарахування будь-яких санкцій, неустойок, штрафів та пені за зобов'язаннями банкрута припиняється назавжди. Важливим наслідком є також те, що всі борги банкрута вважаються такими, термін виконання яких настав, незалежно від умов укладених раніше договорів [1].

Після завершення всіх розрахунків ліквідатор складає ліквідаційний баланс та звіт, які подаються на затвердження до господарського суду. Затвердження цих документів судом є підставою для внесення запису про припинення юридичної особи до Єдиного державного реєстру. Усі вимоги кредиторів, які залишилися незадоволеними через недостатність майна банкрута, вважаються погашеними, що забезпечує остаточне правове вирішення конфлікту між боржником та його контрагентами. Для фізичних осіб банкрутство також стає механізмом звільнення від боргового тягара, що дозволяє їм розпочати фінансову діяльність з чистої сторінки [18, с. 114].

РОЗДІЛ 4. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ НЕСПРОМОЖНОСТІ

4.1. Аналіз судової практики розгляду справ про банкрутство в Україні

Глибоке вивчення сучасних тенденцій правозастосування у сфері неспроможності дозволяє констатувати, що українська судова система поступово відходить від суто формального контролю над процедурами, переходячи до активного судового менеджменту та змістовного аналізу господарських операцій боржника. Центральною ланкою в цьому процесі виступає Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду, який через свої постанови формує обов'язкові правові орієнтири для нижчих інстанцій. Однією з найбільш обговорюваних тем останніх років у судовій практиці є питання доведення підстав для відкриття провадження. Суди наголошують, що наявність лише самого факту заборгованості не завжди є достатньою для ініціювання справи, якщо в діях кредитора вбачається зловживання правом або намагання використати процедуру банкрутства як альтернативу позовному провадженню для тиску на платоспроможний бізнес [20, с. 142].

Значний пласт судових спорів стосується захисту цілісності конкурсної маси. Судова практика виробила чіткий алгоритм перевірки правочинів боржника на предмет їх фраздаторності, тобто спрямованості на умисне заподіяння шкоди кредиторам. Господарські суди приділяють особливу увагу угодам, що укладені в межах трирічного терміну до моменту відкриття справи. Основними маркерами незаконності таких операцій визнаються відчуження майна за заниженими цінами, безоплатна передача активів пов'язаним особам або залік зустрічних вимог, що порушує встановлену законом черговість задоволення вимог кредиторів. Верховний Суд послідовно відстоює позицію, згідно з якою арбітражний керуючий має бути максимально активним у процесі віндикації майна, що було виведено з балансу підприємства напередодні банкрутства [22, с. 115].

Важливим напрямом є також практика застосування субсидіарної та солідарної відповідальності керівників і засновників боржника. Якщо раніше стягнення боргів підприємства з його реальних власників було рідкісним явищем, то зараз суди все частіше задовольняють позови ліквідаторів про стягнення недовідшкодованої суми заборгованості з контролюючих осіб. Судова практика вимагає детального дослідження причинно-наслідкового зв'язку між діями менеджменту та настанням неплатоспроможності. Це створює дієвий механізм протидії навмисному доведенню до банкрутства та стимулює відповідальне корпоративне управління [21, с. 89].

Окремо слід виділити специфіку розгляду справ у період дії воєнного стану, що знайшло відображення у відповідних роз'ясненнях та рішеннях вищих судових інстанцій. Суди враховують об'єктивні труднощі у здійсненні господарської діяльності, спричинені бойовими діями або знищенням майна, що впливає на оцінку можливості проведення санації. Також у практиці утвердився підхід щодо автоматичного продовження процесуальних строків у разі неможливості проведення зборів кредиторів через безпекову ситуацію. Крім того, особлива увага приділяється процедурам банкрутства державних підприємств та об'єктів критичної інфраструктури, де суди мають збалансувати приватні інтереси кредиторів із публічним інтересом збереження обороноздатності держави [1].

На завершення варто зазначити, що судова практика стала більш гнучкою у питаннях визнання вимог забезпечених кредиторів. Суди чітко розмежовують кошти, отримані від реалізації заставного майна, які спрямовуються виключно на погашення боргів перед заставодержателем, та загальну ліквідаційну масу. Така чіткість сприяє стабільності банківського сектору та прогнозованості результатів ліквідаційної процедури для інвесторів [20, с. 201].

4.2. Світовий досвід реформування інституту банкрутства: уроки для України

Глибокий аналіз світових тенденцій у сфері регулювання неплатоспроможності дозволяє стверджувати, що глобальне правове поле розвивається в напрямку гуманізації та економічної раціональності. Світовий досвід реформування інституту банкрутства пропонує Україні декілька фундаментальних моделей, кожна з яких має свої переваги та недоліки. Найбільш відомим орієнтиром є правова система Сполучених Штатів Америки, зокрема Глава 11 Кодексу про банкрутство. Основна ідея американської моделі полягає у наданні боржнику максимально широких можливостей для реструктуризації під наглядом суду, але з обов'язковим збереженням діючого менеджменту. Такий підхід базується на припущенні, що керівництво, яке довело компанію до кризи, найкраще знає специфіку бізнесу і здатне його врятувати за умови зняття боргового тиску. Для України цей досвід є повчальним у контексті необхідності посилення реабілітаційних процедур, проте він вимагає високого рівня доброчесності керівників та ефективного судового контролю, щоб уникнути зловживань [23, с. 245].

На противагу американській системі, європейська традиція тривалий час була більш консервативною та орієнтованою на захист інтересів кредиторів. Проте останнім часом у Європейському Союзі відбувся парадигмальний зсув, закріплений у Директиві 2019/1023. Цей документ запровадив стандарти превентивної реструктуризації, які стали обов'язковими для імплементації всіма членами ЄС. Урок для України тут полягає в тому, що банкрутство не повинно бути єдиним виходом із фінансової кризи. Створення правових умов для раннього виявлення ознак неспроможності та можливість укладення мирової угоди до моменту офіційного визнання боржника банкрутом дозволяє зберегти активи та робочі місця. Важливо, що в європейських країнах, наприклад у Німеччині чи

Франції, суттєва роль у процесі оздоровлення відводиться не лише судам, а й спеціалізованим державним органам або професійним об'єднанням арбітражних керуючих, які виконують роль медіаторів [25, с. 132].

Окремої уваги заслуговує досвід країн Східної Європи та Азії, які пройшли шлях реформ у прискореному темпі. Досвід Польщі та Естонії демонструє ефективність спеціалізації суддів. Створення виокремлених судових складів, які розглядають виключно справи про банкрутство, дозволяє суттєво підвищити якість рішень та швидкість провадження. Для України, де справи про банкрутство можуть тривати роками, це є одним із найголовніших уроків. Крім того, приклад Індії, яка прийняла Кодекс про неспроможність та банкрутство у 2016 році, показує важливість жорстких процесуальних строків. Встановлення чіткого часового ліміту на процедуру вирішення спорів стимулює кредиторів та боржника до конструктивного діалогу та запобігає знеціненню майна [24, с. 118].

Цифровізація є ще одним глобальним уроком. Країни з високим рейтингом легкості ведення бізнесу активно використовують електронні реєстри та автоматизовані системи розподілу справ. В Україні цей напрям реалізовано через продаж активів на відкритих електронних торгах, що відповідає кращим світовим практикам. Проте світовий досвід вказує на необхідність піти далі — до створення єдиної інформаційної системи, яка б інтегрувала дані про майновий стан боржника з різних державних реєстрів у реальному часі. Це дозволило б арбітражним керуючим швидше виявляти приховані активи та повертати їх до конкурсної маси. Також міжнародна практика підкреслює важливість транскордонної співпраці. У сучасному світі активи компаній часто розпорошені по різних юрисдикціях, тому приєднання України до міжнародних конвенцій та гармонізація з Регламентами ЄС щодо транскордонної неплатоспроможності є критично важливими для захисту інтересів як вітчизняних, так і іноземних інвесторів [23, с. 268].

Нарешті, досвід розвинених країн у сфері банкрутства фізичних осіб показує, що цей інститут є не лише економічним, а й соціальним інструментом. У Великій Британії чи Швеції процедури для приватних осіб спрямовані на те, щоб надати людині можливість звільнитися від боргів і повернутися до активного економічного життя. Україна лише починає цей шлях, і світовий досвід застерігає нас від надмірного ускладнення процедур для громадян. Доступність та простота подання заяви про банкрутство для фізичних осіб є запорукою того, що цей інститут працюватиме як механізм соціального захисту, а не лише як інструмент для великих корпорацій. Отже, головним уроком для України є необхідність створення комплексної, прозорої та швидкої системи, яка б сприймала банкрутство не як кінець бізнесу, а як можливість для його переформатування та очищення від боргів [25, с. 150].

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного комплексного дослідження інституту банкрутства в господарському процесі України було сформульовано низку теоретичних висновків та практичних рекомендацій, що мають суттєве значення для правозастосування:

Теоретичне розмежування категорій. Встановлено, що неспроможність та банкрутство не є ідентичними поняттями. Неспроможність — це фактичний фінансовий стан боржника, що характеризується дефіцитом ліквідності, тоді як банкрутство є виключно юридичним статусом, підтвердженим рішенням господарського суду. Правова природа цього інституту є комплексною, оскільки вона поєднує матеріальні норми цивільного права з процесуальними нормами господарського судочинства.

Еволюція та сучасний стан. Аналіз розвитку законодавства продемонстрував перехід від суто каральної, ліквідаційної моделі (закон 1992 року) до сучасної реабілітаційної моделі, закріпленої в Кодексі України з процедур банкрутства. Ключовим досягненням сучасності є запровадження процедур для фізичних осіб та повна цифровізація торгів майном боржників через електронні платформи, що забезпечує прозорість процесу.

Особливості юрисдикції. З'ясовано, що справи про банкрутство мають особливу предметну підсудність, яка передбачає концентрацію всіх майнових спорів за участю боржника в межах однієї справи. Спрощення умов відкриття провадження (відмова від вимоги безспірності боргу) дозволило ініціювати процедури на ранніх стадіях фінансової кризи, що підвищує шанси на порятунок бізнесу.

Статус учасників та арбітражного керуючого. Доведено, що арбітражний керуючий є ключовим медіатором процесу, чия роль трансформувалася від технічного виконавця до незалежного професійного менеджера з широкими

повноваженнями. Ефективність справи безпосередньо залежить від балансу прав кредиторів, об'єднаних у комітет, та процесуальних гарантій боржника.

Пріоритет реабілітаційних процедур. Дослідження підтвердило, що санація (як досудова, так і судова) є найбажанішим сценарієм вирішення справи. Вона дозволяє не лише задовольнити вимоги кредиторів, а й зберегти робочі місця та виробничі потужності. Проте успіх санації залежить від якості розробленого плану та готовності кредиторів до компромісу (реструктуризації чи списання боргів).

Ліквідація як крайній захід. Визначено, що ліквідаційна процедура в господарському процесі виконує функцію остаточного правового вирішення конфлікту. Її наслідком є повне припинення суб'єкта та погашення всіх його боргів (навіть тих, на які не вистачило майна), що забезпечує «очищення» ринку та правову визначеність для всіх учасників обороту.

Сучасна судова практика господарських судів України у справах про неспроможність формується під впливом правових позицій Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду. Ключовим аспектом практики є питання доведення обґрунтованості вимог кредиторів та виявлення ознак зловживання правом при ініціюванні справи. Суди приділяють особливу увагу боротьбі з фіктивним банкрутством, яке використовується для ухилення від сплати боргів.

Аналіз рішень свідчить про тенденцію до посилення захисту прав забезпечених кредиторів (банків), чиї вимоги підтверджені заставою. Також суди все частіше застосовують принцип «конкурсної маси», який вимагає повернення до складу майна боржника активів, що були відчужені за заниженими цінами протягом так званого «підозрілого періоду» (три роки до відкриття справи). Юридична практика підтверджує, що ефективність провадження напряму залежить від активності кредиторів та фаховості арбітражного керуючого у пошуку прихованих активів.

Міжнародні стандарти регулювання неспроможності базуються на двох основних моделях: прокредиторській (орієнтованій на швидкий продаж майна та повернення коштів) та проборжниковій (орієнтованій на збереження бізнесу). Досвід США (Глава 11 Кодексу про банкрутство) вважається еталонним у частині реабілітації боржників, оскільки надає бізнесу «другий шанс» через гнучкі механізми реструктуризації. В Європейському Союзі діє Регламент 2015/848, який регулює транскордонне банкрутство, що є надзвичайно актуальним для України в контексті євроінтеграції.

Вивчення іноземного досвіду дозволяє виокремити такі перспективні напрями для вітчизняного законодавства: запровадження превентивної реструктуризації (оздоровлення компанії до того, як вона стане фактично неплатоспроможною) та вдосконалення механізмів транскордонної взаємодії судів. Використання досвіду країн із розвиненою ринковою економікою допоможе Україні створити більш збалансований механізм, який не лише ліквідуватиме борги, а й стимулюватиме інвестиційну привабливість через стабільність системи захисту прав власності.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що інститут банкрутства в Україні на сучасному етапі є динамічним інструментом антикризового регулювання. Подальший розвиток галузі має бути спрямований на впровадження автоматизованих систем аналізу фінансового стану боржників та посилення відповідальності за доведення до фіктивного банкрутства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 № 2597-VIII (із змінами станом на 2026 р.).
2. Господарське процесуальне право України: підручник / за ред. О. М. Пашкова. – К.: Юрінком Інтер, 2024. – 456 с.
3. Поляков Б. М. Правова природа неспроможності (банкрутства): монографія / Б. М. Поляков. – Х.: Право, 2022. – 320 с.
4. Світличний О. П. Господарське процесуальне право: навч. посіб. / О. П. Світличний. – К.: Наукова столиця, 2023. – 280 с.
5. Данилова Ю. В. Господарське процесуальне право: актуальні питання теорії та практики: навчальний посібник. Київ: Право, 2025. 312 с.
6. Поляков Б. М. Еволюція конкурсного права України: монографія. Харків: Основа, 2021. 240 с.
7. Радзивілюк В. В. Сучасний стан та перспективи розвитку законодавства про неспроможність. Юридичний журнал. 2024. № 3. С. 110–118.
8. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII (зі змінами та доповненнями станом на 2026 рік).
9. Кологрива О. В. Особливості відкриття провадження у справах про банкрутство: практичний аспект. Вісник господарського судочинства. 2024. № 2. С. 75–82.
10. Притика Ю. Д. Конкурсне право України: навчальний посібник. Київ: Правова єдність, 2025. 344 с.
11. Поляков Б. М. Коментар до Кодексу України з процедур банкрутства: науково-практичне видання. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 480 с.
12. Степанов О. С. Суб'єкти господарського процесу у справах про банкрутство. Юридичний вісник. 2025. № 1. С. 210–218.

13. Щербань В. М. Статус арбітражного керуючого в системі конкурсного права України: монографія. Харків: Право, 2023. 256 с.
14. Бондарчук Н. В. Відновлення платоспроможності боржника: теоретичні та практичні аспекти санації. Часопис цивільного і господарського судочинства. 2025. № 4. С. 180–188.
15. Коротюк О. В. Судова санація як інструмент антикризового управління. Юридичний радник. 2024. № 6. С. 92–99.
16. Мироненко І. В. Господарське право України: підручник для вищих навчальних закладів. Харків: Юрайт, 2023. 412 с.
17. Олейнікова А. С. Ліквідаційна процедура в господарському процесі України: практичний посібник. Київ: Юстиція, 2024. 288 с.
18. Поляков Б. М. Правові наслідки визнання особи банкрутом: аналіз судової практики. Юридична газета. 2025. № 8. С. 112–120.
19. Ткаченко В. І. Господарське право та процес: курс лекцій. Одеса: Фенікс, 2023. 350 с.
20. Огляд правових позицій Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду за 2024–2025 роки. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2025. 240 с.
21. Поляков Б. М. Судова практика у справах про банкрутство: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання. Журнал: Право України. Київ, 2025. № 1. С. 82–94.
22. Радзивілюк В. В. Субсидіарна відповідальність у справах про банкрутство: аналіз судових прецедентів. Господарське право і процес. 2024. № 5. С. 110–118.
23. Данилова Ю. В. Порівняльне конкурсне право: підручник для магістрів права. Київ: Алерта, 2025. 412 с.

24. Поляков Б. М. Світові тенденції розвитку законодавства про неспроможність у ХХІ столітті. Журнал господарського судочинства. 2024. № 11. С. 110–122.

25. Радзивілюк В. В. Модернізація інституту банкрутства України в умовах євроінтеграції: монографія. Харків: Право, 2025. 328 с.